

Välfrädsområdesstyrelsen 26.08.2024 § 115

§ 115

Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om utkastet till statsrådets principbeslut om främjande av psykisk hälsa

Beredning och upplysningar:
Paananen Markus

fornamn.efternamn@luvn.fi

Förslag

Välfrädsområdesdirektör Svahn Sanna

Välfrädsområdesstyrelsen beslutar lämna följande utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om utkastet till statsrådets principbeslut om främjande av psykisk hälsa:

Främjande av psykisk hälsa

Största delen av besluten och åtgärderna för att främja psykisk hälsa genomförs på statlig och kommunal nivå. Som det konstateras i utkastet till principbeslutet är grönområden, ren natur och säkerhet, mångsidiga motions- och fritidsmöjligheter, invånar- och föreningsverksamhet, konst- och kulturupplevelser, mångfald i boende, stöd för sysselsättning och arbetsförmåga i bostads- och livsmiljön samt tillgänglig kollektivtrafik egenskaper som alla kan främja psykisk hälsa hos människor i alla åldrar. Välfrädsområdena, kommunerna och staten samt organisationer och företag borde i allt beslutsfattande beakta konsekvenserna av sina beslut för psykisk hälsa. Ett bra slutresultat uppnås om så många aktörer som möjligt deltar i samarbetet. I helheten för främjande av psykisk hälsa är det värt att lyfta fram de förebyggande social- och hälsovårdstjänsterna och tjänsterna inom tidigt stöd, särskilt mödra- och barnrådgivningarna och elevhälsan. Under pandemin genomfördes nedskärningar i dessa tjänster genom att överföra just resursen för tjänsterna till annat arbete, vilket bland annat ledde till vårdskuld. I undantagsförhållanden behöver barn och unga utöver den vanliga servicen även extra resurser för stöd för psykiskt välbefinnande. I framtiden är det nödvändigt att upprätthålla en förebyggande resurs även i undantagsförhållanden.

Den psykiska hälsan ska på ett övergripande sätt ses som en normal del av människors vardag och en god funktionsförmåga, inte enbart som en sjukdom som samhället endast reagerar på med korrigerande åtgärder. Ansvar för att främja psykisk hälsa ligger på alla områden inom samhällsförvaltningen – största delen av arbetet för att främja psykisk hälsa utförs utanför social- och hälsovårdstjänsterna. I utkastet nämndes bland annat följande förebyggande åtgärder: stöd för föräldraskap, stöd för familjer och parrelationer, arbete mot mobbing i småbarnspedagogik och skolor, nya möjligheter för hobbyer, motion, konst och kultur till alla, främjande av delaktighet och förebyggande av ensamhet, främjande av välbefinnande i arbetet och bevarande av säkerhet i livsmiljön och säkerställande av möjligheter för invånar- och föreningsverksamhet. Utöver dessa åtgärder är det bra att ta hänsyn till bland annat betydelsen av detaljplanering för främjande av psykisk hälsa och förebyggande av utslagning. Genom att bevara så mycket närnatur i urbana områden som möjligt och skapa trygga stadsrum kan

man mycket effektivt främja psykisk hälsa och förebygga att det uppstår psykiska problem (Skogsstrategin 2035). I detta sammanhang bör man också beakta glesbygdernas synvinkel.

I utkastet lyfts fram flera nationella strategier och program som alla på sitt sätt stöder främjandet av psykisk hälsa. Ur ett västnyländskt perspektiv spelar också servicespråken en central roll i arbetet att främja psykisk hälsa. När man har psykiska problem är det mycket viktigt att redan från ett tidigt skede få stöd och handledning på sitt eget modersmål. I västra Nyland är andelen invånare med främmande språk som modersmål stor och antalet invånare som har ett annat modersmål än finska eller svenska ökar, vilket också borde beaktas på nationell nivå. Befolkningsökningen beror till stor del på att antalet invånare med främmande språk som modersmål växer. Samtidigt ska man se till att tillgången till service på svenska hålls på en bra nivå. (Språkbarometern 2020)

För att främja befolkningens psykiska hälsa krävs forskningsbaserat, långvarigt utvecklingsarbete på nationell nivå. Verksamhetsmodellen Första linjens terapier är ett bra exempel på en sådan verksamhetspraxis. Finland förlorar mycket resurser varje år på grund av att välfärdsområdena utvecklar sina egna verksamhetsmetoder (till exempel digitala tjänster). Genom att centralisera utvecklingsarbetet kan vi utöver jämförbara data och information om effektivitet uppnå betydande resursbesparingar.

Psykisk hälsa som kapital

De åtgärder som föreslås i utkastet för åren 2024–2027 är rätt så omfattande. Det särskilt goda med åtgärderna är att de stärker samarbetet mellan kommunerna och välfärdsområdena samt främjar psykisk hälsa hos språkminoriteter, könsminoriteter och kulturella minoriteter i utsatta positioner och betonar betydelsen av natur och motion. Välfärdsområdets invånare och organisationer som är verksamma i välfärdsområdet är livsviktiga samarbetspartner för att främja psykisk hälsa hos olika befolkningsgrupper. Om själva målgruppen inte är involverad i arbetet från början blir främjandet av psykisk hälsa en halvmesyra.

Psykisk hälsa hos barn och unga byggs upp i vardagen

Betydelsen av att bedöma konsekvenserna av politiskt beslutsfattande för barn och familjer ska synas bättre i framtiden. Nedskärningar bland annat i social trygghet medför betydande konsekvenser för psykisk hälsa och konsekvenserna syns mycket snabbt i barns och familjers liv. Studier visar att erfarenheter av fattigdom i barndomen medför konsekvenser under hela livet bland annat i form av en större risk för psykisk ohälsa och missbruksproblem. Det går inte att kompensera för försämrade försörjning till exempel med stöd av organisationer eller korrigerande mentalvårdstjänster. Rusmedelsarbete och framför allt förebyggande rusmedelsarbete bör synas bättre på en principiell nivå. Bland åtgärderna som vidtas för att främja barns och ungas psykiska hälsa förslås det i utkastet att stärka frivilligorganisationers stöd för barn och unga kring frågor om psykisk hälsa, rusmedel och beroende. Man önskar öka organisationsstödet särskilt på de webbplattformer som barn och unga använder och per telefon. Detta ska betjäna servicehelheten och stärka samarbetet med aktörer inom den tredje sektorn. Verksamheten ordnas för tillfället punktvis och det förekommer överlappningar i arbetet. Det är viktigt att kunna identifiera de barn och unga som med tanke på psykisk hälsa och mobbning är särskilt utsatta och rikta rätt typ av kompetenser för att stötta dem så att alla har lika rättigheter till kompetent hjälp. Jämlikhet innebär tjänster enligt behov

för alla, inte samma tjänster för alla. I mentalvårdstjänsterna för barn och unga bör man förutom förebyggande tjänster också stärka behandlingen av medelsvåra psykiska störningar. Småbarnspedagogiken och skolorna spelar en central roll i stödet i vardagen. Man ska se till att lärarna och fostrarna har tillräckliga resurser och tillräckligt stöd. Elevhälsan är en viktig del av stödet till lärarna.

Rätt till psykisk hälsa

Psykisk hälsa och lika rätt till mentalvårdstjänster hör till alla. Bland de åtgärder som presenteras i utkastet önskar vi särskilt betona den utsatta ställningen av personer med intellektuell funktionsnedsättning i problem som gäller psykisk hälsa – servicestrukturen och kompetensen i välfärdsområdena motsvarar inte tillräckligt väl de behov av mentalvårdstjänster som personer med intellektuell funktionsnedsättning har. För det andra önskar vi betona rusmedelsbrukares ställning i mentalvårdstjänsterna. Även om välfärdsområdena i stor utsträckning ordnar mentalvårds- och missbrukartjänsterna integrerat, finns det fortfarande områden i Finland där mentalvårdstjänsterna och missbrukartjänsterna ordnas separat. Denna servicestruktur leder alltför ofta till situationer där en person med missbruksproblem inte får de mentalvårdstjänster som hen behöver. Somatiska sjukdomar hos mentalvårdspatienter identifieras och behandlas dåligt i hälso- och sjukvården.

Omfattande tjänster enligt behov

Ett servicesystem, som på många olika sätt kan främja människors psykiska hälsa och ger oss lika möjligheter att sträva efter ett bra liv, bör betraktas ur ett bredare perspektiv än endast genom att granska servicesystemet i hälso- och sjukvården. Omfattande tjänster som är anpassade efter människors behov bör ses som en helhet som börjar med förebyggande åtgärder som stöder psykisk hälsa och fortsätter ur invånarens eller klientens perspektiv så oavbrutet som möjligt som ett kontinuum av olika möjligheter till stöd och vård från social- och hälsovårdstjänsterna på basnivå till den specialiserade sjukvården. En central brist i vår förmåga att möta människors behov är vårt splittrade servicesystem, som inte möjliggör en tillräcklig kontinuitet av vård och stöd.

Social- och hälsovårdstjänsterna har som uppgift att ordna mentalvårdstjänster för våra medborgare. Resurser, både personalresurser och ekonomiska resurser, har emellertid visat sig vara rätt så otillräckliga för att möta det servicebehov som uppstått i och med krisen för psykisk hälsa, och ingen större justering av resurserna finns i sikte. För att människor ska kunna få tjänster enligt sina behov måste vi kunna utföra det förebyggande arbetet betydligt bättre i framtiden än nu. En betydande del av människorna som kämpar med psykiska problem skulle klara sig med rätt så lätt stöd och handledning om sådana tjänster fanns lätt tillgängliga. En betydande del av de bakomliggande orsakerna till psykiska problem är människors allmänna svårigheter i vardagen: bristande försörjning, arbetslöshet, försämrade möjligheter att utöva hobbyer eller känna sig delaktiga i samhället, ensamhet, rusmedelsmissbruk, våld i nära relationer eller familjevåld och mycket annat. För att svårigheterna med psykisk ohälsa skulle kunna avta i vårt samhälle krävs det omfattande andra, bland annat politiska och arbetslivsrelaterade, beslut och förändringar, eftersom dessa samhällsfrågor inte kan lösas på mottagningar i social- och hälsovårdstjänsterna. Detta understryker bland annat behovet av att alltid göra en förhandsbedömning av konsekvenserna för psykisk hälsa när man fattar beslut som berör människors vardag för att inte ännu

ytterligare göra vardagen svårare för vanliga medborgare. Beslut om försvagning av till exempel den sociala tryggheten, de ökande kraven på effektivitet inom utbildning och arbetslivet eller begränsning av föreningars verksamhetsförutsättningar genom att skära ned på finansieringen är alla beslut vars konsekvenser syns som ökande psykiska utmaningar och behov i mentalvårdstjänsterna. Exempelvis kan svagare social trygghet spara en del på kort sikt, men konsekvenserna för åtgärden kommer väldigt fort att kosta vårt samhälle flerfaldigt mer.

Mentalvårdstjänsterna som är skräddarsydda efter människors behov är i vårt social- och hälsovårdssystem som bäst när de tar hänsyn till individen och personens närkrets som en helhet och servicesystemet kan säkerställa en obruten vårdkedja. Det går i alla offentliga tjänster att möta personer som lever med psykiska utmaningar, inte alltså enbart i enheter som specialiserat sig på psykisk hälsa. Det är viktigt att alla offentliga tjänster erbjuder fler utbildningar om att möta kunder som lever med psykiska utmaningar och ger tydliga instruktioner för vilken hjälp personen kan få här och nu och till vilka tjänster hen kan hänvisas vidare. Vårt servicesystem och våra resurser klarar inte av att alla som kämpar med sin psykiska hälsa hänvisas till enheter med specialisering i mentalvård. Det är viktigt att precisera ansvarsfördelningen mellan olika aktörer och sträva efter att varje klient får stöd för sina utmaningar med psykisk ohälsa i den tjänst man redan använder utan att i onödan förflytta klientrelationen från en plats till en annan. Största delen får hjälp med ganska enkla åtgärder, till exempel egenvårdsprogram, organisationsstöd och annat diskussionsstöd. Även digitala och mobila tjänster som stöder psykisk hälsa kan vara till nytta. Att precisera ansvarsfördelningen och processerna för hänvisning till vård mellan olika social- och hälsovårdstjänster samt enheter inom primärvården och den specialiserade sjukvården är nyckeln till att ordna kontinuerlig och behovsbaserad vård.

Bra ledarskap i psykisk hälsa

För förhandsbedömning av konsekvenser för psykisk hälsa har man med stöd av THL:s projekt skapat en fungerande verksamhetsmodell (MIVA-projektet), men verksamhetsmodellen används ännu ganska lite. Både kommunerna och staten har en lagstadgad uppgift att främja sina invånares och medborgares välbefinnande och hälsa, som omfattar också psykisk hälsa. Genom MIVA-projektet har en verksamhetsmodell skapats för förhandsbedömning av konsekvenserna av beslutsfattandet för psykisk hälsa. I vårt land fattas ändå fortfarande beslut vars konsekvenser för psykisk hälsa inte har bedömts eller vars konsekvenser för psykisk hälsa har underskattats. Genom att regelbundet bedöma konsekvenserna av beslutsfattandet för människors förmåga att leva ett så bra liv som möjligt kan vi också minimera potentiella negativa konsekvenser för psykisk hälsa.

Det är svårt att främja psykisk hälsa inom olika förvaltningsområden på ett omfattande sätt. Det här beror på flera orsaker, som förklaras utförligt i utkastet till principbeslutet. Fragmenterad förvaltning, bristande kommunikation mellan olika förvaltningsområden och särskilt de få gemensamma målen som olika förvaltningsområden har för att till exempel främja psykisk hälsa är alla faktorer som leder till att psykisk hälsa inte främjas på ett övergripande sätt i vårt land. Samtidigt ökar exempelvis psykiska störningar och arbetsförmåga på grund av psykisk ohälsa radikalt. Därför kan man med fog fråga om de beslut som fattats och åtgärder som vidtagits för att främja psykisk hälsa har varit tillräckliga, om ledningen är engagerad att uppnå målen och genomföra åtgärderna och om våra åtgärder över huvud taget är de rätta för att främja psykisk hälsa. Vi kommer troligtvis inte att se

tillräckliga resultat om ledningen i vårt land och inom olika förvaltningsområden inte visar att man ska binda sig till att främja psykisk hälsa och avsätta tillräckligt med resurser för förebyggande åtgärder inom olika samhällsområden och korrigerande arbete inom social- och hälsovården.

Förebyggande av självmord

För att förebygga självmord är det centralt att ha lätt tillgång till vård och trygga kontinuiteten i vårdkedjorna. I praktiken har det visat sig att båda fortfarande behöver utvecklas i Finland, även om antalet självmord per år har sjunkit. Vi behöver fler utbildningar bland annat för att identifiera och möta personer med självmordsrisk. Människor som lever med självdestruktiva tankar använder alla typer av tjänster, vilket innebär att kompetens och förmåga att hantera dessa mötessituationer behövs mer generellt än enbart i social- och hälsovårdstjänsterna. Primärvårdens och den specialiserade sjukvårdens ansvar både gällande självdestruktivitet och vårdkedjor i självmordsfall ska granskas på nytt och kompetenser av jämn kvalitet på basnivå ska säkerställas. Detta ska också beaktas i förebyggande tjänster för små barn.

Sammanfattning av innehållet

Främjande av psykisk hälsa på nationell nivå förutsätter en bred uppsättning gemensamma mål, omfattande och långsiktigt samarbete samt tillräcklig och tydlig uppföljning för att uppnå målen. Det går inte att främja psykisk hälsa om förvaltningen och ledningen inte tydligt visar inom alla förvaltningsområden att frågan är viktig och säkerställer att konsekvenserna för psykisk hälsa beaktas i verksamheten och beslutsfattandet inom det egna förvaltningsområdet. Olika beslutsfattares beslut och riktlinjer borde stämma överens med varandra. Utkastet till principprogram för främjande av psykisk hälsa innehåller ett stort antal bra förebyggande åtgärder som kan bidra till att främja psykisk hälsa hos hela befolkningen. Ingenting kommer att hända om vi inte tar itu med situationen och uppfattar psykisk hälsa som en normal del av människors välbefinnande och hälsa. Principbeslutet kräver stark gemensam vilja av alla förvaltningsområdena, tillräckliga resurser och äkta samarbete mellan olika aktörer för att kunna genomföras. Psykisk hälsa kan inte enbart främjas av social- och hälsovårdstjänsterna i välfärdsområdena. I centrum för välfärdsområdets uppgifter står korrigerande tjänster för de klienter och patienter som redan har bland annat psykiska störningar och sjukdomar. Välfärdsområdenas resurser är redan nu väldigt begränsade, vilket innebär att det är svårt att få vård i tid till och med för att behandla psykiska störningar. På nationell nivå kan problemet således inte enbart lösas med tilläggsresurser i välfärdsområdenas mentalvårds- och missbrukartjänster även om dessa resurser också är viktiga. Välfärdsområdenas resurser räcker bättre till om även kommunerna och staten ännu bättre i framtiden beaktar konsekvenserna av sin verksamhet och sitt beslutsfattande för psykisk hälsa och strävar efter att bygga ett sådant samhälle och sådana livsmiljöer där individer, barn, unga, personer i arbetslivet, äldre, studerande och familjer skulle kunna må bättre. God psykisk hälsa bygger på tillräcklig försörjning, goda och trygga sociala relationer, förändringsflexibilitet, ett meningsfullt liv, en trevlig, hälsosam och trygg bostads- och livsmiljö samt upplevelser av delaktighet och relevans. I detta sammanhang ska man också beakta det att nya tjänster uppstår. Då har allt som händer på arbetsplatser, i skolor och tjänster människor emellan, hur vi uppfattar till exempel vår livsmiljö och hur meningsfulla vi upplever oss själva i våra respektive sociala kretsar, inverkan på psykisk hälsa.

Behandling

Beslut

Välfrädsområdesstyrelsen godkände beslutsförslaget enhälligt.

Redogörelse

Utkastet har beretts av ministeriernas förvaltningsövergripande samarbetsgrupp för strategin för psykisk hälsa, en arbetsgrupp som social- och hälsovårdsministeriet har tillsatt. I utkastet till statsrådets principbeslut om psykisk hälsa har de förvaltningsövergripande åtgärderna för att främja psykisk hälsa, inbegripet självmordsprevention, uppdaterats för 2024–2027 i enlighet med statsminister Orpos regeringsprogram. Principbeslutet är en del av genomförandet av den nationella strategin för psykisk hälsa. En separat genomförandeplan ska göras upp senare i samarbete med olika intressentgrupper.

Avsikten är att statsrådets principbeslut om främjande av psykisk hälsa överlämnas till statsrådet för godkännande i slutet av 2024.

Målsättningar

Målet med principbeslutet är att uppdatera de olika förvaltningsområdenas förvaltningsövergripande åtgärder som behövs för att nå de mål som främjar och stöder psykisk hälsa så att åtgärderna är förenliga med regeringsprogrammet, samordna åtgärderna inom de olika förvaltningsområdena, genomföra åtgärderna och följa upp genomförandet. Statsrådets principbeslut om främjande av psykisk hälsa genomför även följande inskrivning i regeringsprogrammet: Arbetet för att genomföra åtgärderna i strategin för mental hälsa 2020–2030 fortsätter som en del av regeringens åtgärder för den mentala hälsan. Genomförandet av programmet för suicidprevention fortsätter.

Behörighet

Enligt 41 § 26 punkten i förvaltningsstadgan ska välfrädsområdesstyrelsen besluta om givande av utlåtanden i viktiga frågor som gäller hela välfrädsområdet.

Bilaga

Tilläggsmaterial

- Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus lausuntoesitys luonnoksesta valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi

För kännedom

Verkställighet

Beslutshistoria

